

דף עה

הערות ובאורים בפשט

'... או דילמא אפילו למאן דאמר טרפה אינה חיה, הני מילי בהמה דיש במינה שחיטה אבל דגים דאין במינן שחיטה לא' – וכיון שאין בהם דין שחיטה וטרפות, אין סימני-טרפה בדגים מחשיבים אותם כאילו מתו (עפ"י רש"י ורבנו גרשום). ואף על פי שלר' עקיבא מקבלים טומאה משעה שאינם יכולים לחיות, והלא גם טרפה אינה חיה – מכל מקום יכולה טרפה לחיות שיעור מועט, ורבי עקיבא דיבר כשעומד למות מיד, שכבר עתה נידון כמת. (קובץ ענינים).

א. היה מקום לפרש ספק הגמרא, שמה בדגים סימני טרפה אינם מחליטים מיתה, שהרי לא מצינו הלכה למשה מסיני שהטרפה אסורה (משום שאינה חיה) אלא במינים שיש בהם שחיטה, אבל בדגים, אפשר שאין מיתתם מוחלטת באותם סימנים. וכן נראה מתוך דברי המנ"ח (מוסך השבת כט) שהבין כן את בעית הגמרא, שכתב שם שהעושה את הדג טרפה בשבת, או דג טרפה שהרגו בשבת – תלוי הדבר בספק הגמרא, אם יש לחייבו משום 'נטילת נשמה'. משמע שנקט שהספק בגמרא הוא בשאלת חיותו של הדג.

ואיך שנפרש, נראה שאין הספק אמור אלא בטרפה הממיתה במציאות, אבל בסוגי טרפות שנשתנו בהן הטבעים (ע' במובא לעיל מב) וכיום הן חיות – טהור, כי כאן אין דין 'טרפה' קובע אלא מציאות המיתה.

ב. הרמב"ם פסק כבית הלל, (שהלכה כרבי עקיבא מחברו ולא מחבריו. מפרשים), ואעפ"כ הביא הבעיה לענין טרפה. וכתבו המפרשים (מנחת-חינוך קסג; תורת חיים) שהרמב"ם סובר (דלא כרש"י) שהספק אמור גם לפי בית הלל, שמה כשנולדו סימני טרפה גרע מדגים שעלו מן המים ועומדים למות, כיון שהטרפה נחשבת כמתה, משום פגם שבגופה, (וכשם שההורג את הטרפה פטור ואילו הורג את הגוסס חייב, שהטרפה – סימני חיותו חתוכים. כבסנהדרין עח).

(אבל אין לפרש שהספק אמור רק לבית הלל, [ותתיישב הקושיא דלעיל, שלרע"ק אכן אין מקום להסתפק, כי טרפה כמותה כדג מקרטע שאין יכול לחיות, ומה לי זמן מועט מה לי זמן מרובה] – שאם כן היה לו לומר בפשיטות אפילו למ"ד טרפה אינה חיה, שמה עדיין אינה חשובה כאילו כבר מתה).

ויש לדייק קצת מלשון רבנו גרשום ('עד שימותו') שגם הוא פרש הבעיה אליבא דבית הלל. וע"ע חזו"ן איש – עוקצין ו,ו).

'כי פליגי היכא דהושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של בן ט' חי ואכל – רבי יוחנן אמר: חלבו כחלב בהמה, חדשים גרמי. רבי שמעון בן לקיש אמר: חלבו כחלב חיה' – ואולם אסור לאכלו, שהרי יצא החוצה ולא נותר בשחיטת אמו, וכדין אבר ובשר שיצאו חוץ למחיצתן (ר"ן; רא"ש).

וכן צריך לומר על מה שאמרו 'כל היכא דלא כלו לו חדשים לא כלום הוא' – כלומר אין עליו שם 'חלב' כלל, אבל אסור משום נבלה.

'מה חלב ושתי כליות האמורות באשם מוצא מכלל שליל, אף כל מוצא מכלל שליל... אלא לדידך ליקרב? אמר ליה: מידי דהוה אמחוסר זמן' – בספר שער המלך (איסורי מזבח ג,ח) הוכיח מכאן שגם ולד שכבר כלו לו חדשיו, אסור להקריבו לפני יום השמיני ללידתו. (ובמשנה למלך נסתפק בדבר, שמה זה שאסרה תורה להקריבו – מחשש נפל הוא, אבל כשכלו לו חדשיו – מותר) – שהרי כאן מדובר בולד שכלו חדשיו, ופסול הוא להקרבה משום 'מחוסר זמן'.

ואולם יש לדחות שאין הכוונה כאן לומר שהשליל עצמו נחשב 'מחוסר זמן', אלא כשם שפסלה תורה מחוסר זמן הגם שהוא 'בהמה' לכל דבר, כמו כן השליל התמעט מהקרבה מגזרת הכתוב אעפ"י שחלבו

נחשב 'חלב'. (מנחת חינוך רצג, ט; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סז, מא. ואולם כבר העיר המנ"ח, שברש"י הדבר מפורש, שאפילו כלו חדשיו, אינו כשר פחות מכן שמונה. וע"ע בטעם מחוסר זמן ושליל, והקשר ביניהם – ב'משך חכמה' אמור כב, כז).

(ע"ב) 'אמר ליה רבא: טעון שחיטה כמאן כר' מאיר, ואם מת טהר מלטמא במשא – כמאן כרבנן... הא לא קשיא, ר' חייא אם כבר מצאו מת קאמר... לדידי גמי לא קשיא, ד' סימנים אכשר ביה רחמנא' – ואם תקשה, הלא רבא עצמו סובר סברה זו, ארבעה סימנים אכשר רחמנא, ומדוע לא תירץ בעצמו כן? ויש לומר שנתכוין להוציא הדבר מפיו של רב חסדא, ואכן ידע שיש לתרץ כן. (עפ"י רמב"ן. וע"ש ובחדושי הרשב"א והר"ן דרכים נוספות. ויש שגרסו כאן רבה וכאן רבא – ערשב"א).

'אתא לקמיה דרב אשי אמר ליה: זיל שחטיה' – מבואר, שגם לחכמים המצריכים שחיטה לבן-פקועה, אין טרפה פוסלת בו. והוא הדין לבנו ובן בנו, שאפילו הם טרפות – מותרים בשחיטה. (וכשם שאמרו לר"ש שזורי שמתיר בנו ובן בנו, כמו כן לחכמים, המתירים בשחיטה בן פקועה טרפה, ה"ה בבנו ובן בנו).

נחלקו הראשונים במקום שהצריכו חכמים שחיטה מפני מראית העין, האם כל הלכות שחיטה נוהגות בו, ואם דרס או החליד – אין זו שחיטה כלל, או שמא יש לדמות זאת לטרפה, שהכשירו. (הש"ך יג סק"ה) הביא בשם הרא"ה בבדק הבית שפסול. ואילו החינוך (קמז) כתב שכשר. וכבר העיר על כך המנ"ח שם, שלפי מה שמיתסים את ספר החינוך לרא"ה, צריך לומר שחזר בו בבדק-הבית.

בשו"ת הרדב"ז (ח"א עא) כתב כדבר מוסכם שצריך להקפיד על כל דיני שחיטה כשרה, ולענין טרפה כתב ששנוי הדבר במחלוקת הפוסקים. ולכאורה נראה שצריך להפך הדברים, שטרפה כשרה לכו"ע כמבואר בגמרא, ובשחיטה פסולה נחלקו הפוסקים).

וכן דנו הפוסקים אם מברכים על שחיטת בן פקועה – ובשו"ת הרשב"א (ח"א תקכה) כתב שמברכים. ויש שכתבו שאין מברכים. (ע' רעק"א יו"ד יג בשם תשובת בשמים ראש. וע"ע קובץ שעורים – פסחים, כא).

ולענין איסור חלב וגיד – כתבו הר"ף ובה"ג, שבכל מקום שהצריכו חכמים שחיטה, גם איסורים אלו נוהגים בו, וטעון ניקור. (ר"ן). והרדב"ז (בתשובה עא) כתב שאעפ"י שחלבו אסור, אין צריך לחטט אחריו, כי חטיטה לאו דאורייתא, וכל שעיקר איסורו מפני מראית העין, לא הצריכו חטיטה. (ואולם למעשה הורה שם להחמיר כדעת הרמב"ם שפסק כר' מאיר, לאסור מן הדין חלבו וגידו, וממילא צריך חטיטה. והפרי-חדש הכריע דלא כהרמב"ם. וע"ע זכר יצחק – לה).

ולענין טומאת נבלה אם מת לאחר שהפריס על הקרקע – משמע ברמב"ם (אבות הטומאות ב, ז) שהוא מטמא, ואולם בחדושי הרמב"ן מבואר שאינו מטמא. (ואולם לר' מאיר הסובר שטעון שחיטה מן התורה, אין שחיטת אמו מטהרתו מידי נבלה – כן דעת הרמב"ן בחדושו. והר"ה כתב שאפילו לר"מ הועילה שחיטת אמו לטהרו. וכ"כ רבנו גרשום (ובחנם נכתב לתמוה על כך בגליון). וע' במשך חכמה (אחרי יו, יג) שהטעים פירוש הכתוב לפי שיטה זו).

'אמר אביי הכל מודים בקלוט בן פקועה שמותר. מאי טעמא, כל מלתא דתמיהא מידכר דכירי לה אינשי' – הרמב"ם השמיט הלכה זו. ומובא בשם הגר"ח (בכתבים שעל הש"ס) לפרש, שהנה צריך טעם, מדוע דוקא בחריגה זו של קלוט בן פקועה, התירו, והלא הרבה דברים תמוהים ומשונים שייכים, ולא מציינו שהתירו בהם. [אכן מובא בשם רב האי גאון שעשה מעשה בחופת בנו שהרגם לבני פקועה בקופיץ בין קרניהם והאכילם, שגם זה נכלל ב'מלתא דתמיהא'. מובא בהג"א כאן ובפוסקים].

ובאר כוונת אביי באופן אחר, שמדבר לשיטת ר' שמעון האוסר באכילה קלוט בן פרה ומתיר קלוט במעי פרה (כמבואר לעיל סט). ואומר אביי 'הכל מודים' – גם ר' שמעון – שכן פקועה שהפריס על הארץ שהצריכוהו חכמים שחיטה, ומצד הדין הרי הוא נותר בשחיטת אמו – לא גזרו שיהא נאסר משום 'קלוט', שכיון שהוא דבר תמוה לפיכך לא גזרו עליו איסור. אבל שחיטה לעולם הוא צריך. ולכן הרמב"ם שפסק כחכמים, לא הביא דברי אביי, שאין שום נפקותא בדינו של אביי אלא לר' שמעון.

'הלכה כר' שמעון שזורי במסוכן ובתרומת מעשר...' – 'שמעתי מאדמו"ר (הגרש"ז אייערברג) זללה"ה, ואיני זוכר אם אמר זה בשם מישהו, דהיה לו להקדים השני, דהוא בסדר זרעים, לפני הראשון, שהוא בסדר נשים – אלא דלישנא דקרא נקט, ישע"י מ' כ'. (מהגר"א נבנצל שליט"א).

ציונים

'וחכמים אומרים: אינו מטמא טומאת אוכלין מפני שהוא חי' – בבאור סברתם, אם משום שהוא חי אין שם 'אכל' עליו, או אף על פי שנקרא 'אכל', אין שייכת טומאה בחי (מלבד באדם מישראל) – ע' בית האוצר ח"א לו; קהלות יעקב טהרות נב; קובץ ענינים כאן; שיעורי הגר"ד א, יא.

'השוחט את הטרפה ומצא בה בן ט' חי לדברי האוסר מתיר ולדברי המתיר אוסר' – בבאור הסברה ששחיטת האם כשהיא טרפה אינה מתירה את הולד – ע' בספרים המצוינים לעיל עד.

'ע"ב) 'אמר רב מרשיא: לדברי האומר חוששין לזרע האב, בן פקועה הבא על בהמה מעלייתא...' – על ענין 'זה וזה גורם' בהקשר לדין זה – ע' בחדושי הר"ן לעיל סט; שערי ישר ג, כה ד"ה ובהא דאמרינן בפרק בהמה המקשה; שיעורי הגר"ד רפפורט א, י. ועל השמטת הרי"ף והרמב"ם – ע' בחדושי הר"י מנרבונא; שער המלך סוף הלכות שחיטה.

דף עו

'הארכובה' – הארכובה היא הברך בלשון הקודש. וכל דבר הנכפף ונברך קרוי 'ברך' או 'ארכובה', (וכמו 'המברך גפן' או 'ארכובה שבגפן'. כלאים ז, א). ונחלקו הדעות בגמרא על הארכובה האמורה כאן, אם הכוונה לפרק העליון, שבין העצם התחתונה ('רגל') והאמצעית ('שוק'), או בין האמצעית לעליונה ('ירך') (עפ"י שו"ת הרא"ש כ, טז).

ובפסקיו כאן צידד לומר שכל העצם התחתונה קרויה 'ארכובה', ואף בתשובתו רמז לסברא זו, אך משמע שם שחזר בו מפירושו זה. וע' מאירי ועוד. וכן מבואר להלן קכת: שהרכובה אין בה כשר אלא גידים ועצמות בלבד. אכן בפירוש המיוחס לראב"ד על מסכת תמיד (בפ"ד) מבואר שכל העצם שבין העקב לפרק הסמוך לו נקראת 'ערקוב'.

'ומי איכא מידי דאילו מדלי פסיק ליה וחיה, מתתי פסיק ליה ומתה? אמר רב אשי: טרפות קא מדמית להדידי?...!' – ואם נחתכה למטה במקום הצומת, מקום העושה טרפה, וחתך אחר כך למעלה –